

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У XVIII СТОЛІТТІ (КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ)

Університет як освітній і науковий заклад за визначенням покликаний готувати високоосвічені кадри для забезпечення поступу людських знань і вмінь, поширювати ці знання у суспільстві й брати безпосередню участь у піднесенні матеріального і культурного рівня життя людей. Роль науки й університетів сформувався у XVIII ст., коли раціональне мислення взяло гору над міфологічно-провіденційним, а наукове осмислення буття в теоретичних конструкціях здобуло практичне втілення у технічному, соціальному та гуманітарному поступі, і виникли методологічні підстави класичної науки, заснованої на просвітницьких ідеалах.

Питання становлення й розвитку університетської освіти в Україні розглядалися у працях А. Алексюка, Т. Богатирьової, О. Глузмана, Н. Дем'яненко, Г. Єфименко, В. Красникова, О. Любара, В. Майбороди, М. Стельмаховича та інших науковців. Зокрема, дослідження Н. Дем'яненко присвячене педагогічній парадигмі вищої школи України. Особливості вищої педагогічної освіти в Україні та історії української педагогіки досліджували В. Майборода та Д. Федоренко. Діяльність братств та їх внесок у становлення та розвиток вищої освіти досліджували такі науковці як Б. Год, Л. Коба, Я. Ісаєвич, К. Харлампович та інші. Досліджували питання становлення та розвитку Острозької академії П. Дроб'язко, І. Мицько, В. Павленко; Львівського університету Р. Шуст та Ю. Гудима; Києво-Могилянської академії З. Хижняк, В. Нічик, В. Маньківський, В. Горський, М. Ткачук, І. Лисий, В. Кубійович, І. Патрило, С. Голубев, Н. Мухин, П. Кудрявцев, В. Русанівський, М. Андрущенко та інші.

Києво-Могилянська академія була першим вищим навчальним закладом України. В її стінах здобували освіту українські діти і діти слов'янських народів. Студенти Академії продовжували навчання, що було нормою, у провідних європейських навчальних закладах. Академія мала велику бібліотеку, яка наприкінці XVIII ст. налічувала близько 10 тисяч томів з різних галузей знань на всіх європейських мовах, якими вільно володіли студенти.

У першій половині XVIII ст. загальних програм академічного курсу не було, був тільки поділ на класи – ординарні та екстраординарні. У структурі ординарних шкіл (або класів) функціонувало вісім класів: підготовчий – фара або аналогія (у ньому вихованці зобов'язані були оволодіти вмінням читати і писати трьома мовами); молодші – інфіма, граматика, синтаксима; середні – поетика, риторика; два старших класи – філософія і богослов'я. Екстраординарних класів було три: класи грецької, єврейської та німецької мов. Курс навчання тривав 12 років. Прийом вихованців у академію відбувався у кінці серпня або на початку вересня. Навчання у кожному з класів було розподілено таким чином: для нижчих класів по одному року, для філософії два і для богослов'я чотири або п'ять років. У кожному класі можна було залишатися по декілька років. Якогось вікового обмеження для учнів молодших класів і студентів середніх і старших класів не існувало [5]. За цей час студенти оволодівали латинською, грецькою, старослов'янською, польською, ні-

мецькою, французькою, давньоєврейською та книжною українською мовами. Обов'язковими предметами в Академії були арифметика, геометрія, музика, поезика, риторика, теологія [3]. Варто зазначити й те, що Київська академія була колись українською літературною мовою. У ній сформувалася літературна й поетична школи. У її стінах поєднувалася педагогіка офіційна і народна. Знання студентами багатьох іноземних мов, «давало доступ до найбільших скарбниць світової культури». Керівництво Академії включало: ректора, префекта в обов'язки якого входило здійснювати контроль за заняттями і поведінкою учнів, піклуватися про їхнє харчування і утримання, супер-інтенданта – контролював життя і поведінку учнів у бурсі (гуртожитку) та на квартирах. За своїми посадовими обов'язками ректор і префект повинні були відвідувати уроки та слідкувати за поведінкою учнів та вчителів. Останні призначалися, як правило, за поданням академічної корпорації. Залежність учителів від ректора і префекта була досить великою. Підсумковий контроль якості знань передбачав два етапи: по суботах учні здавали весь навчальний матеріал, вивчений за тиждень, а у кінці місяця складали публічні екзамени. Окрім завчання заданих уроків, застосовувалися й такі форми організації навчання, як екзерциції – класні письмові вправи, та оккупації – домашні письмові роботи. У старших класах кожної суботи проводилися диспути за змістом прочитаних протягом тижня лекцій. По завершенню навчального року відбувалися публічні диспути латинською мовою [1].

У стінах Києво-Могилянського академії, на думку багатьох дослідників, панувала схоластика, яка мала негативний вплив на процес навчання та виховання молоді, а в подальшому, відповідно, призвела до її занепаду. Хоча з цього приводу існують різні точки зору. Ряд науковців (В. Асоченський, М. Петров, В. Микитась) дотримуються думки про те, що це не зовсім так. Адже, як свідчать курси лекцій, прочитані професорами академії, студентів навчали шукати істину, впорядковувати логіку мислення, знаходити відповідні джерела пізнання... Київські філософи вчили студентів реально дивитися на речі, дошукуватися таємниць, щоб здобути з них практичну користь. Тому теза, що схоластичні граматичні і логічні тонкощі не торкалися життя, що нібито професори вчили непотрібного багато, потрібного мало – не відповідає дійсності [4]. Директивним документом, який регламентував діяльність Києво-Могилянської академії була Інструкція про організацію навчального процесу (1752 р.), оновлена 1 травня 1763 р. [5]. Високий рівень освіти підтверджується і тим, що багато випускників академії стали видатними вченими, письменниками, освітянами. У ній свого часу навчалися видатні діячі, які зробили значний внесок у розвиток освіти і науки України, Білорусії та Росії. Серед них слід назвати Л. Барановича, І. Галятовського, І. Гізеля, Я. Козельського, Г. Кониського, І. Кононовича-Горбацького, М. Ломоносова, С. Полоцького, Т. Прокоповича, А. Радивилівського, А. Сатановського, Ф. Сафоновича, Г. Сковороду, Е. Славинецького, Д. Тупталенка, С. Яворського, В. Ясинського, П. Загорського, А. Шумлянського та багатьох інших [2].

Таким чином, в Україні у XVIII ст. склалася багаторівнева система освіти, завдяки якій зростав рівень освіченості різних верств населення, а разом із цим і значущість національної. Києво-Могилянська академія як осередок розвитку філософії, науки, мистецтва, заклала фундамент вищої освіти в Україні, сприяла фор-

муванню світоглядних орієнтирів сучасників, засвоєнню та укоріненню прогресивної світової суспільної думки, посиленню значущості національних досягнень.

Список використаної літератури

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник / А. М. Алексюк. – К.: «Либідь», 1998.
2. Система освіти в Україні другої половини XVII-XVIII ст. [Електронний ресурс] // <http://pidruchniki.com>
3. *Коротич Г.В.* Історія філософії України: Курс лекцій. – Маріуполь, 2002. – 148 с.
4. Инструкция для киевской духовной академии 1763 года (Киевские Епархиальные Ведомости 1893 года, № 19, 20) // Киевская старина. – 1894. – Т. 46. – № 7-9. – С. 282-286.
5. *Микитась В.* Давньоукраїнські студенти і професори. – К.: Абрис, 1994. – 288 с.

Ольга Капустянська

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ХАРКІВСЬКОГО ІМПЕРАТОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна є одним із найстаріших в Україні. Заснований він був 17 листопада 1804 року. Посприяв цьому видатний просвітитель Василь Назарович Каразін. Саме пан Каразін зміг отримати необхідну грамоту від царя Олександра І.

17 січня 1805 р. відбулось урочисте відкриття університету. Графа Стефана Потоцького призначили куратором. Викладачами Імператорського університету були в той час переважно іноземці. До початку ХХ ст. заклад мав тільки чотири факультети: фізико-математичний, історико-філологічний, медичний та юридичний [1].

До складу студентів не могли потрапити особи без достатньої попередньої підготовки. Абітурієнти зобов'язані були подати правлінню університету документи про свій матеріальний стан, свідоцтво директора гімназії про поведінку, старанність і успіхи в навчанні з предметів, що будуть вивчатися в університеті.

Випробування здійснював комітет, призначений ректором університету. При позитивній оцінці абітурієнт включався до складу студентів.

Із загальної кількості предметів (наук), які вивчалися в університеті, визначалися обов'язкові для вивчення всіма студентами. Після успішного засвоєння цих предметів вони отримували на урочистих зборах атестат із зазначенням усіх предметів і рівня досягнень. За бажанням студентів, котрі отримали цей атестат, можна було атестуватися для отримання відповідного ступеня з окремих наук [3].

Серед студентів були не лише ті, чий батьки були спроможні платити за навчання. Для підтримки студентів із числа малозабезпечених громадян проводився щорічний прийом на навчання за кошти університету. Вимоги до рівня підготовки зберігалися.